

Conținutul dreptului la viață și coraportul acestui drept natural cu eutanasia și dreptul la moarte

Ion TIPA,
doctor în drept, lector superior universitar,
Academia de Administrare Publică
de pe lângă Președintele Republicii Moldova

SUMMARY

Protection of the right to life always presented a key goal of a democratic society. The right to life is guaranteed in a number of international documents, which are of special national interest to all states, because some of them still retain the death penalty, and this raises controversial debates in the society, among scholars of medicine, lawyers and the church. The study, attempts to elucidate the content of the right to life, and the ratio of the right to life to the concept of euthanasia and the so-called the right to die. Contemporary controversial discussions that occur in connection with the right to life are entitled to directly co-lecture with euthanasia, not accepted by many countries, and penalizes euthanasia. However, the alleged right to death, is criticized and recognized by lawyers, a substantial proportion of scientists in medicine, the church, and some international institutions like the European Court of Human Rights. In this context, the article in question is intended to clarify the content of the right to life, characteristics of when life begins and what is the ratio of the right to life to euthanasia and the right to death.

Dreptul la viață este cel mai natural drept al omului. El s-a impus de timpuriu în sistemul juridic, fiind consacrat încă din primele declarații de drepturi și, desigur, prin constituții. Astfel, Declarația Universală a Drepturilor Omului stabilește prin art. 3 că orice persoană are dreptul la viață, libertate și la inviolabilitatea persoanei. [1, p. 228]

Constituțiile lumii reglementează nuanțat dreptul la viață, pentru că el are mai multe accepțiuni, într-un sens restrâns. Dreptul la viață privește viața persoanei numai în sensul său fizic, iar într-o accepțiune mai largă, viața persoanei este privită ca un univers de fenomene, fapte, cerințe și dorințe ce se adaugă, permit și îmbogățesc existența fizică. [2, p. 208]

Dreptul la viață, ca cel mai firesc drept al ființei umane, atrage în sine discuții controversate în toate statele de pe mapamond. Acestea, în special, sunt legate de *stabilirea sau suprimarea pedepsei cu moartea; admiterea sau interzicerea eutanasiei* (practica curmării vieții unui înfirm sau a unui suferind incurabil printr-un act medical sau, provocarea

morții fără dureri pentru a curma suferințele în cazul unei boli incurabile sau a unei agonii prelungite).

Constituția Republicii Moldova asigură acest drept firesc al ființei umane prin intermediul art. 24. Astfel, în accepțiunea largă, dreptul la viață se asigură de întregul sistem de drept, legea fundamentală, însă asigură prin art. 24 acea accepțiune restrânsă a dreptului la viață, având în vedere că nimeni nu poate fi privat de viață în mod arbitrar și că interzice aplicarea pedepsei cu moartea. Considerăm că este just să se interzică aplicarea unei astfel de pedepse, chiar pentru orișicare crimă, cât de gravă ar fi, deoarece aceasta determină elementul fundamental prin ce o persoană noncriminală se deosebește de un criminal. În același timp, această pedeapsă s-a dovedit, în anumite situații, că nu numai că este contrară firii umane, o încălcare a dreptului natural al omului, dar și o cruzime deosebită și chiar rar dovedită a fi dreaptă și eficientă. Această pedeapsă se dovedește a fi una dintre cele mai ineficiente și care are o consecință ireparabilă

definitiv, moartea neavând un efect reversibil de revenire la viață.

Existența erorilor judiciare constituie unul dintre cele mai puternice argumente ale abolițiștilor, el derivând din caracterul ireparabil al pedepsei cu moartea și din ireversibilitatea fenomenului morții. Acele erori grave întâlnite în practica judiciară din lume determină ca opinia societății, precum și a întregii lumi a științei să susțină că, de fapt, caracterul ireparabil, injust și inuman al pedepsei cu moartea, se dovedește a fi cel mai mare neajuns al acestei pedepse.

Astfel, ca exemplu, ne servește cazul lui Ilie Ilașcu, judecat împreună cu alți patrioți de „autorități” ale unui teritoriu aparținând Republicii Moldova, dar care nu este sub controlul său și în care instanța de judecată care a judecat nu avea o legitimitate juridică în sine. Totodată, Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, adoptat de Adunarea Generală a ONU la 16 decembrie 1966, abordând în art. 6 dreptul inerent la viață al persoanei, a statuat că „nimeni nu poate fi privat de viață în mod arbitrar (alin. 1) și că pedeapsa cu moartea nu poate fi aplicată decât în virtutea unei hotărâri definitive date de un tribunal competent” [1, p. 235]

Considerăm că argumentul de bază, în evitarea aplicării pedepsei cu moartea, precum și al abolirii în general a unei astfel de pedepse, în legile interne ale unui stat, ar trebui să fie, în primul rând, neatingerea valorii sociale fundamentale și firești omului, precum și faptul existenței reale a mijloacelor suficiente și adecvate pentru combaterea fenomenului infracțional.

Dreptul la viață prezintă interes și discuții și în legătură cu eutanasia, problemă și realitate în lumea contemporană, mai ales dacă aceasta este legată de o boală incurabilă.

Termenul provine din limba greacă și înseamnă *eu* - bine, bun, iar *thanates* - moarte. Dicționarul juridic penal român definește eutanasia ca: „Uciderea săvârșită sub impulsul unui sentiment de milă, pentru a curma chinurile fizice ale unei persoane care suferă de o boală incurabilă și a cărei moarte este, din această cauză, inevitabilă”. Pentru prima dată problema eutanasiilor a fost abordată de filozoful englez Francis Bacon în lucrarea sa „In-

staurația Magna”. În cadrul lucrării elaborate abordează problema eutanasiilor exterioare și interioare, determinând că acestea sunt două tipuri diferite, iar cea din urmă este legată de pregătirea sufletului. Deși dreptul la eutanasiie nu există, în unele țări, precum Australia, printr-o lege specială se permite practicarea ei. Această acceptare determină dreptul practicii sale în spitale, față de persoanele care suferă de boli incurabile. Pentru Republica Moldova această posibilitate este inacceptabilă și chiar pasibilă de răspundere penală potrivit prevederilor art. 148 Cod Penal al Republicii Moldova. Totodată, potrivit prevederilor art. 34 al Legii Republicii Moldova „Cu privire la ocrotirea sănătății”, rugămintea pacientului de a i se scurta viața prin mijloace medicale (eutanasiie) nu poate fi satisfăcută. Aparatele medicale care mențin viața pacientului în caz extremal pot fi deconectate numai după constatarea morții creierului. Modul de constatare a morții și de luare a deciziei de deconectare a aparatelor medicale este stabilit de legislația în vigoare. Pacientul are dreptul de a primi sau de a refuza ajutorul spiritual și moral, inclusiv din partea unui slujitor al religiei sale. Pacientul are dreptul să moară cu demnitate. [3, p. 82] În același timp, considerăm că pacientul mai are dreptul și să refuze tratamentul pentru boala incurabilă, acest drept nu trebuie confundat cu neacordarea ajutorului dacă opțiunea pacientului este clară, sigură și parvine de la o persoană cu discernământ. În doctrină acest tip de refuz al pacientului se mai numește și eutanasiie pasivă.

Legiuitorul, incriminând fenomenul eutanasiilor, afirmă valoarea supremă a vieții și împărtășește principiul că legea protejează întreaga viață umană, indiferent de cât de proastă este calitatea ei. Așadar, Codul Penal al Republicii Moldova pedepsește tranșant eutanasia. Astfel, potrivit prevederilor art. 148, lipsirea de viață a persoanei în legătură cu o maladie incurabilă sau cu caracterul insuportabil al suferințelor fizice, dacă a existat dorința victimei sau, în cazul minorilor, a rudelor acestora, se pedepsește cu închisoare până la 6 ani”. [4] Deci practicarea eutanasiilor se prevede a fi sancționată penal.

Credem, că e preferabil de a utiliza termenul de pacient și nu de victimă, deoarece me-

dicul este persoana căreia i se solicită prestarea acestor acțiuni în incinta unității medicale.

Problema eutanasiei este una dintre cele mai complicate și controversate, care, evident, atentează la dreptul fundamental al omului - dreptul la viață. Fiecare om poate să-și decidă el însuși soarta, dar în cazul în care este marcat de o maladie incurabilă (boală care nu mai poate fi vindecată, fără de leac), [5, p. 226] când nu mai suportă chinurile fizice și psihice proprii, acest om poate lua, într-o clipă de slăbiciune, o decizie radicală. Această decizie poate fi uneori inconștientă. Și în cazul în care nu există un cadru juridic bine determinat al aplicării eutanasiei, cine poate da garanții că medicii sau persoanele implicate nu vor folosi actul eutanasiei în alte scopuri decât cele de compasiune, cu atât mai mult cu cât criteriul incurabilității este dificil de a fi determinat în raport cu progresele științei în domeniul medicinei. În orice moment pot apărea metode avansate de vindecare, inovații care pot prelungi viața omului. Aceste motive, precum și convingerile morale și religioase ne determină să ne pronunțăm împotriva legalizării eutanasiei.

Toate discuțiile cu referire la dreptul la viață ne conduc spre întrebarea: de când se recunoaște acest drept? Textele moderne în materia drepturilor omului nu stabilesc acest moment cu exactitate, nu explică în niciun fel sau leagă acest drept de momentul de după naștere. Convenția americană a drepturilor omului este singura care specifică momentul recunoașterii acestui drept, și anume - din momentul concepției. Declarația Universală a Drepturilor Omului determină o interpretare a dreptului la viață într-un sens cât mai larg, însă interpretarea art. 2 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului a dat naștere, la rândul său, multor dispute cu privire la extinderea acestui drept. Totuși s-a impus opinia conform căreia Convenția consacră dreptul la viață în sens restrâns, protejând doar viața fizică. De aceea, nu trebuie să confundăm cu dreptul la un anumit nivel de trai, care este un drept economic și social, sau cu un drept la dezvoltarea personalității. Dreptul la viață mai trebuie diferențiat și de dreptul la viață privată (consacrat în art. 8 al Convenției Europene a Drepturilor Omului), doctrina apreciind că în

conținutul acestuia intră aproape orice, implicând, în esență, dreptul de a trăi așa cum vrea fiecare persoană. [6, p. 124]

Prin dreptul la viață se poate garanta inviolabilitatea vieții fizice, față de orice încercări de a-i aduce atingeri ilicite. Totodată, biologic și juridic viața se referă în mod individual la fiecare individ în parte, indiferent de cetățenie sau de statutul său juridic de apatrid, este vorba că dreptul la viață se referă la om, indiferent de faptul ce religie confesează, de ce rasă, sex este etc., iar protecția acestuia începe odată cu începerea vieții și încetează odată cu moartea.

Statul operează cu un șir de mijloace juridico-sociale specifice, în calitate de obligație pe care o are față de individ, pentru protecția acestui drept natural al omului. În cazul în care statul are o pedeapsă capitală prevăzută într-o lege internă pentru o crimă săvârșită, este mai greu de văzut cum este respectat acest drept natural și fundamental al omului, chiar dacă se respectă o anumită procedură și rigoare în executarea acesteia. Același lucru se poate spune și în cazul unui conflict armat.

Potrivit Pactului Internațional privind Drepturile Civile și Politice, dreptul la viață este un drept suprem, de la care nu sunt permise derogări, nici în timp de pace, nici în timpul unei stări excepționale sau de pericol grav pentru o națiune. În viziunea Comitetului O.N.U. pentru drepturile omului, acest drept nu trebuie interpretat în sens restrâns, totodată, Comitetul a identificat câteva pericole la adresa dreptului la viață. Astfel, Comitetul consideră că ar fi de dorit ca statele-părți să ia toate măsurile posibile pentru reducerea mortalității infantile și creșterea duratei de viață, în special prin adoptarea unor măsuri menite să elimine malnutriția și epidemiile. Pe de altă parte, un pericol grav la adresa vieții îl reprezintă dezvoltarea armelor de distrugere în masă. Se consideră că testarea, producerea, deținerea sau comercializarea armelor nucleare reprezintă unul dintre cele mai mari pericole la adresa dreptului la viață și ar trebui catalogate drept crime împotriva umanității. Același Comitet consideră că războiul și actele de violență colectivă constituie un flagel al umanității, care conduce la

pierderea a mii de vieți nevinovate în fiecare an. De aceea, statele au ca obligație supremă prevenirea acestor acte, eforturile în acest sens constituind condiția și garanția majoră a respectării dreptului la viață. [7]

În legătură cu dreptul la viață, în doctrină, precum și în practica Comisiei Europene, sunt abordate problemele legate de integritatea fizică de natură să pună în pericol viața individului. Aceasta a generat multe discuții, însă până la urmă s-a hotărât că astfel de practici, precum sunt sterilizarea terapeutică neconsimțită, sunt contrare art. 2 al Convenției Europene a Drepturilor Omului și necesită a fi prevenite și combătute, deoarece există o legătură substanțială între dreptul la viață și dreptul de a procrea, cu atât mai mult cu cât această sterilizare pune în pericol viața omului.

În doctrină s-a scris mult despre legătura ce ar trebui să existe între dreptul la viață și dreptul de a te bucura de viață în cele mai bune condiții. Un întreg curent a militat pentru lărgirea considerabilă a înțelesului acestui drept sau, cel puțin, a recunoașterii unui drept separat. Ceea ce se susține că ar intra în componența acestui drept sunt unele elemente pe care alți autori le-ar fi calificat ca drepturi din a treia generație. Este vorba despre dreptul la cultură, la pace, la dezvoltare, la un mediu sănătos etc., toate cuprinzând un mănunchi de trăiri ale omului modern.

Potrivit unei asemenea opinii, dreptul la viață este doar o componentă a unui drept mult mai larg, care ar putea fi numit „dreptul de a trăi”. Tendința este spre un sens mult mai larg și cuprinzător, care ar caracteriza dreptul la viață nu numai ca dreptul de bază pentru toate celelalte drepturi, ci ca o parte integrantă a tuturor drepturilor esențiale pentru dezvoltarea materială, morală, spirituală și mintală a ființei umane, în deplină demnitate. Dreptul la viață nu trebuie să rămână o chestiune de supraviețuire fizică, ci o problemă de a trăi omenește. Totuși, chiar și în această perspectivă, nu este recunoscut un drept de a muri.

Problema privind determinarea momentului de început al vieții unei persoane a preocupat cugetările multor savanți și a dat naștere multiplelor discuții în doctrină. În doctrina penală nu există o părere unitară despre limita rațională care ar corespunde pe deplin

semnelor fiziologice ale începutului vieții umane și care, concomitent, ar fi admisibilă și acceptată de juriști pentru a stabili într-un caz concret dacă a avut loc un omor sau nimicirea fătului (avort).

Așadar, unii autori susțin că trebuie luat în considerare criteriul separării copilului de corpul mamei sau al respirației copilului, [8, p. 44] în timp ce alții consideră că momentul de început al vieții ființei umane constituie perioada cuprinsă între declanșarea procesului nașterii și nașterea propriu-zisă. Deși copilul încă nu are existență extrauterină, el este fiziologic independent, deci actul de ucidere în dreptat împotriva lui constituie ca atare fapta de omor. [9, p. 49; p. 29]

A. Boroș susține că dreptul la viață există din momentul în care procesul nașterii luând sfârșit, copilul este expulzat. Nu interesează dacă a fost tăiat sau nu cordonul ombilical și nici dacă a fost eliminată sau nu placentă. Odată expulzat, copilul are calitatea de nou-născut, oricât de scurt ar fi intervalul de timp în care noul-născut a trăit. În știința medicală există controverse cu privire la problema dacă trebuie condiționată sau nu de o anumită durată de viață calitatea de copil nou-născut. Aceasta a determinat stabilirea în unele legislații a unui termen în ale cărui limite fapta să fie considerată pruncucidere: acest termen este cel de declanșare a nașterii, după care uciderea copilului nu mai constituie pruncucidere, ci omor agravat (infanticid). [10, p.155]

N. I. Zagorodnikov afirmă că momentul dobândirii de către fetus a viabilității extrauterine nu poate fi recunoscut ca moment de debut al vieții omenești. Viața, consideră el, apare cu mult mai devreme decât declanșarea travaliului fiziologic. [11, p.31-32]

A. A. Piontkovski specifică: „Cel mai corect este de a ocroti prin intermediul legii penale viața omului chiar în procesul nașterii”. [12, p. 22] O astfel de opinie urmează a fi acceptată, dacă persoana vinovată de pruncucidere conștientiza la momentul săvârșirii ei că pe lume apare un om care își începe viața proprie, de sine stătătoare, și dacă își dădea seama că lipsește de viață un om, iar nu un făt intrauterin.

Începutul vieții, după cum consideră Z. O. Așitov, „urmează a fi apreciat luându-se în considerare maturizarea de facto a fătului.

Pentru calificare este necesar a cunoaște la ce lună de gestație a avut loc cazul respectiv și a stabili dacă persoana vinovată conștientiza sau nu că nimicește nu un făt intrauterin, ci omoară un om, care ar putea să trăiască”. [13, p. 9-10]

Majoritatea savanților recunosc ca început al vieții omenesti declanșarea travaliului fiziologic (I. I. Skuratov, V. N. Kudreavțev ș. a.). După părerea noastră, această poziție este mai acceptabilă, deoarece corespunde doctrinei medicale moderne (M. Ștemberg, E. Gladun, V. Friptu ș. a.), [14, p. 82] invocându-se faptul că declanșarea travaliului mărturisește despre maturizarea fătului și pregătirea lui pentru viața extrauterină. [15, p. 227]

Nașterea, la fel ca și viața ori moartea, nu constituie un act instantaneu, ci un proces de lungă durată. Astfel, în opinia noastră, viața omului apare înainte de nașterea lui.

Investigațiile contemporane demonstrează că pe întreg parcursul gestației fătul nu poate fi considerat parte a corpului mamei. El nu poate fi comparat cu un organ sau cu o parte din organul mamei. [16, p. 46] Astfel, peste câteva zile după concepere la făt se formează sistemele nervos, digestiv și respirator, organele interne. Peste 18 zile începe să i se zbată inima, la 21 de zile începe să funcționeze propriul sistem de circulație a sângelui; sângele fătului nu se amestecă cu sângele mamei și poate avea o altă grupă sangvină. La 8 săptămâni - poate să sugă degetul și să țină pe palmă un obiect ca și un copil nou-născut. El simte durerea și retrace mâna, dacă o înțepi. La 11-12 săptămâni - respiră, reacționează la lumină, căldură și zgomot. Toate sistemele și organele sunt deja formate. La 14 săptămâni inima fătului transvazează 24 litri de sânge pe zi.

Din cele menționate, putem susține cu adevărat că un interes enorm pentru doctrina penală reprezintă stabilirea clară a limitei dintre nimicirea fătului care încă constituie un avort și săvârșirea unui omor. N. S. Taganțev critica teoria pe larg răspândită și astăzi, precum că viața omului se identifică cu respirația. El considera că această poziție este în parte corectă, dar unilaterală. În opinia lui, respirația era deseori unica probă a vieții copilului. „A afirma că copilul care nu a respirat, nu a fost

în viață, - scrie N. S. Taganțev, - ar conduce la o concluzie greșită, contrară adevărului științific. Copilul care nu respira putea fi în viață, inima lui putea să se zbată, sângele putea să circule prin corpul lui; el putea să se miște, putea chiar să scoată niște sunete slabe”. [17, p. 22] Astfel, putem considera că lipsa respirației nu simbolizează moartea și, respectiv, orice atentație la viața copilului, la care toate procesele vitale au loc cu excepția respirației va fi considerată ca omor. Important este ca în cazul traagerii la răspundere penală a persoanei pentru pruncucidere, să se dovedească că copilul era viu chiar și dacă nu era viabil. În acest sens, este necesar să determinăm semnele vieții și anume cele legate de perioada intrauterină sau în afara corpului mamei, pentru a putea vorbi de viața omului în general.

Din punctul de vedere al științei medicale, nașterea copilului este precedată de multiple schimbări în organismul mamei care, la rândul lor, creează condiții favorabile pentru dezvoltarea intrauterină a fătului. Aceste schimbări constituie proces fiziologic, când dintr-o celulă fecundată se dezvoltă fătul. Sarcina constituie, de asemenea, o perioadă responsabilă pentru femeia gravidă - atât din punct de vedere fizic, cât și emoțional. [18, p. 31] Aici apare o altă întrebare: din ce moment gestația se consideră începută? În dezvoltarea intrauterină a omului se disting, condițional, două perioade: *perioada embrionară* și *perioada fetală*. [19, p. 38] *Perioada embrionară* durează din momentul conceperii și până la sfârșitul lunii a doua de gestație. Pe parcursul acestei perioade se formează rudimente ale tuturor organelor și sistemelor (nervos, cardiovascular, digestiv, endocrin etc.); se formează corpul, capul, fața, rudimentele membrelor superioare și inferioare. [20, p. 16]

Embrionul capătă trăsături caracteristice omului. Procesele dezvoltării în această perioadă sunt foarte intensive, mecanismele de adaptare încă nu sunt dezvoltate, de aceea embrionul este foarte sensibil la orice acțiune dăunătoare: la insuficiența de oxigen, supraîncălzire, viruși, alcool, nicotină, mercur, arsen și alte substanțe nocive care pot provoca anomaliiile dezvoltării și moartea subită a embrionului sau apariția monstrozității congenitale. [21, p. 59; 14]

Perioada fetală începe la sfârșitul lunii a doua sau la începutul lunii a treia de gestație și durează până la nașterea fătului. În această perioadă are loc creșterea intensivă a fătului, diferențierea țesuturilor, dezvoltarea tuturor organelor și sistemelor, formarea noilor sisteme funcționale care asigură vitalitatea fătului în perioada intrauterină și după nașterea lui. Dezvoltarea fătului are loc într-o conexiune permanentă cu organismul mamei.

Totodată, perioada gestației poate fi divizată pe *trimestre*. *Primul trimestru* al gestației constituie 12 săptămâni. El are o semnificație juridico-penală enormă. Anume până la finalizarea acestei perioade de timp încă este posibilă întreruperea sarcinii în baza temeiurilor legale, cu acordul mamei. La efectuarea avortului sunt obligatorii următoarele condiții: întreruperea sarcinii trebuie să fie efectuată numai în instituții medicale de profil, numai de către medicul-specialist, cu respectarea normelor sanitare și a regulilor de antisepsie și doar în cazurile în care lipsesc contraindicații la asemenea intervenții. Încălcarea sau nerespectarea chiar și a uneia dintre condițiile menționate constituie un temei pentru calificarea faptei ca efectuare ilegală a avortului - conform art. 159 Cod Penal al Republicii Moldova.

Următoarea perioadă stabilă, ce prezintă un interes sporit pentru doctrina penală, este intervalul care constituie 22 de săptămâni din momentul conceperii. În prezent, termenul care distinge avortul de nașterea artificială este stabilit la 22 de săptămâni. De aceea, cauzarea morții unui copil viu care s-a născut în rezultatul declanșării artificiale a travaliului sau în urma nașterii naturale premature la termenul de gestație peste 22 de săptămâni trebuie recunoscută ca omor.

Astfel, începerea ocrotirii juridico-penale a vieții coincide cu momentul declanșării travaliului peste 22 de săptămâni de gestație. La această perioadă fătul devine apt pentru viața extrauterină. În medicină finalizarea prematură a gestației după 22 de săptămâni se numește naștere prematură.

În medicină sunt stabilite cazuri excepționale în care se permite întreruperea sarcinii între săptămânile a 22-a și a 28-a ale perioadei de gestație. Drept unică indicație la între-

ruperea sarcinii la acest termen târziu poate servi depistarea patologiilor grave ale dezvoltării intrauterine a fătului, incompatibile cu viața. Astfel de intervenție este efectuată în baza indicațiilor medicale care se referă nu la sănătatea mamei, ci a fătului. În practica obstetrică se deosebesc următoarele anomalii de dezvoltare a copiilor: patologii grave ale sistemului nervos; insuficiența cardiacă; insuficiența organelor interne; hondrodistrofia (anomalie de dezvoltare a membrelor); hernia diafragmală, spina bifida etc.

De aceea, femeia însărcinată este obligată să treacă la timp examenul clinic și de laborator, în baza recomandărilor obstetricianului-ginecolog. La aprecierea stării intrauterine a fătului se folosesc un șir de metode - *ecografia, testarea prenatală a auzului, teste ale sângelui matern, amniocenteza, examinarea celulelor fetale*.

Unii autori leagă începerea vieții omenești cu perioada primelor mișcări ale fătului, pe care femeia însărcinată le simte. Ele, de regulă, se fac simțite pentru mamă la a 19-a sau la a 20-a săptămână de gestație. [22 p. 128] Acest semn însă nu ne poate conduce la ideea că se poate considera fătul viu, deoarece senzațiile gravidelor deseori sunt foarte subiective, unele femei încurcând peristaltica intestinului cu mișcările fătului, care le depistează prea devreme sau prea târziu. În momentul nașterii fetusul este matur. Fătul atinge, de obicei, maturitatea la 39-40 de săptămâni, cu condiția că se dezvoltă normal. La termenul de gestație menționat fătul este apt pentru viața extrauterină. Gradul de maturitate depinde atât de durata sarcinii în fiecare caz aparte, cât și de condițiile în care are loc dezvoltarea intrauterină a fătului.

R. Șarapov consideră însă că viața apare mai devreme, de aceea ea trebuie ocrotită de legea penală nu numai după separarea fătului de corpul mamei, dar și în procesul nașterii propriu-zise. Anume din aceste considerente uciderea intenționată a pruncului în momentul nașterii constituie omor. [23, p. 33] După părerea noastră, ultima poziție este mai corectă deoarece viața copilului nou-născut se consideră începută din momentul declanșării nașterii fiziologice, fapt despre care ne mărturisește clar dispoziția articolului 147 CP RM:

„În timpul nașterii sau imediat după naștere”. Dacă am susține teza, că viața omului apare din momentul separării copilului de la corpul mamei, aceasta ar conduce, în primul rând, la încălcarea dreptului la viață al copilului care deja se naște, în al doilea rând, ar încălca în mod vădit norma juridico-penală indicată mai sus. Astfel, considerăm că viața copilului nou-născut trebuie să se considere începută din momentul declanșării nașterii fiziologice.

Un alt coraport destul de important al dreptului la viață este cel legat de dreptul la moarte, care este, de altfel, criticat și discutat în întreaga lume. Deși viața ca proces este un fenomen continuu, ea totuși are în fiecare caz individual un sfârșit, care este numit moarte. Din aceste considerente statul își pune ca scop, ca viața să nu fie întreruptă de factorii externi, dar protejată până la finele procesului în cauză denumit moarte, stabilind norme legale de protecție a acesteia. Studiul morții, al fenomenelor și proceselor legate de moarte, aparține tanatologiei, potrivit căreia moartea înseamnă încetarea definitivă a vieții prin oprirea funcțiilor sale vitale. [24, p. 643] Tanatologia a stabilit că instalarea morții se face progresiv, în etape succesive, că între viață și moarte există un stadiu intermediar numit agonie și că moartea însăși are două etape: moartea clinică și moartea biologică, aceasta din urmă fiind stadiul ireversibil al morții. Problemele ce provoacă discuții aprige în societate rezidă în acel drept la moarte, care deseori este criticat și susținut parțial de o parte a societății, deși nici un act normativ clar și fără echivoc nu prevede posibilitatea dispunerii de acest drept.

În literatura de specialitate s-au vehiculat, dar fără succes, diverse opinii cu referire la dreptul de a muri, care ar putea fi considerat un corelativ al dreptului la viață. În general, această concepție nu este acceptată de societate, însă juriștii și savanții din domeniul medicinei au considerat că trebuie acceptat un drept al bolnavului, al persoanei muribunde de a sfârși viața în condiții de respect al libertății și demnității sale. [25, p. 299-300]

Încercările legislative de a accepta „uciderea din milă” nu sunt acceptate de populație, indiferent de culoarea politică a regimului care încearcă să o impună. [26, p. 898] Este

adevărat că prețul vieții și-a pierdut valoarea absolută în urma distrugerilor de vieți omenști din ultimele războaie, [27, p.203] dar acest fapt nu determină societatea să reconsidere dreptul la viață ca unul fără de importanță. Aceste evenimente destul de distrugătoare incită și mai mult la o luptă emancipativă întreaga societate, care dorește să ducă un mod de viață liniștit în care viața omului să se respecte și să fie protejată prin pârgurii sigure ale statului. Abordările conceptual-acceptative cu referire la dreptul la moarte se evidențiază preponderent în condiții de suferințe fizice enorme sau în cazul unor boli incurabile, însoțite de astfel de suferințe. Totodată, recunoaștem omului și „dreptul la autodeterminare”, care dă posibilitate și libertate individului de a decide singur în privința vieții sale, chiar și în cazul sinuciderii. Societatea nu poate condamna legal sinuciderea, însă din punct de vedere religios aceasta este condamnabilă și este considerată un păcat. Dreptul individului de a-și curma viața singur nu trebuie să ducă la recunoașterea și acceptarea ideii precum că poate fi ajutat de cineva în aceasta, considerăm că o atare abordare ar putea conduce la mari deficiențe în practica judiciară și chiar la unele abuzuri care ar putea fi considerate ca omor direct al unei persoane.

Legile privind dreptul la moarte sunt criticate de unii juriști și medici, ei luând în considerare și faptul că imperfecțiunea formulării poate crea condiții pentru abuzuri, ignorând problemele reale ale persoanei muribunde. [28, p.34] În Anglia, acest raționament este respins, continuând să fie pedepsit penal oricare act îndreptat spre a-l ajuta pe altul să-și ia viața. [29, p. 262-267]

Considerăm că dreptul persoanei de a dispune de ea însăși își găsește temeiul juridic în art.7 al Pactului Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice, potrivit căruia nici o persoană nu poate fi supusă tratamentelor inumane sau degradante și care interzice, în special, ca o persoană să fie supusă, fără consimțământul său, unei experiențe medicale sau științifice. În România există Decretul nr. 31 din 1954, astăzi în vigoare, în care se conturează dreptul la autodeterminare și care, în principiu, ar permite și dreptul la moarte demnă. Din aceste considerente s-ar putea

ajunge la concluzia că ar trebui acceptat acel drept fundamental al bolnavului la autodeterminare, iar aceasta, la rândul său, și dreptul la moarte. Este imposibil să separem acel drept la autodeterminare de dreptul la moarte, deoarece de fiecare dată aceasta o decide acel cui aparține acest drept. În cazul în care decizia nu ar aparține individului, atunci am fi în prezența unui omor. Totuși, după cum menționează Jack Sudo, existența dreptului la viață nu presupune și existența dreptului la moarte. Susținem întru totul acest fapt, deoarece întreaga societate pune accentul pe viață, pe protecția acesteia, pe longevitatea ei, iar nu pe curmarea ei. În cazul în care persoana care suferă de o boală gravă, incurabilă va fi ajutată în curmarea vieții, atunci s-ar face o excepție de la principiul protecției vieții omenesti, iar în final - distrugerea acestei reguli fundamentale.

Dreptul la moarte este promovat și ca bază pentru acceptarea eutanasiei, însă legislația penală a Republicii Moldova condamnă orice faptă de acest fel, deci nu putem vorbi de proclamarea juridică a dreptului la moarte. Coraportul dintre dreptul la moarte și dreptul la autodeterminare este strâns legat de problema eutanasiei. Recunoașterea dreptului la moarte, ca unul dintre drepturile omului, va impune anumite obligații statului, precum ar fi modificarea actelor normative care ar interzice medicilor să acorde asistență la moarte. Totodată, după cum menționează W. Hohfeld, raportul dintre dreptul la moarte și elaborarea unui model strict ca bază pentru legalizarea eutanasiei voluntare active va fi dificilă. [30, p. 201]

Astfel, la etapa actuală, nu putem vorbi de posibilitatea realizării dreptului la moarte sub nici o formă, cu atât mai mult cu cât ar întâmpina o ripostă elocventă din partea fundamentelor moral-religioase. În același timp, realizarea acestui presupus drept ar putea conduce la abuzuri enorme și foarte greu de identificat și de demonstrat. Curtea Europeană a Drepturilor Omului, prin hotărârea sa din 2002, în cazul *Dine Pretty*, cu referire la solicitarea de recunoaștere a dreptului la moarte și de asistare la moarte, fără ca persoana care a asistat să fie ulterior trasă la răspundere, a concluzionat că articolul 2 al Convenției Europene a Drepturilor Omului, care prevede că dreptul la viață trebuie să fie protejat de lege, nu poate fi interpretat, cu careva denaturări de limbaj, sau să se confere în baza acestuia și un drept diametral opus, precum dreptul la moarte. Astfel, ajungem la concluzia că dreptul la viață nu poate include și dreptul la moarte. Viața trebuie protejată sub orice formă și în niciun caz nu trebuie acceptat faptul ca dreptul la viață să includă și așa-zisul „drept la moarte”.

Dreptul la viață este un drept natural și fundamental al omului, din care rezultă și posibilitatea realizării și protecției celorlalte drepturi. Abordările dreptului la viață în coraport cu dreptul la autodeterminare, eutanasiu, suicid și dreptul la moarte necesită a fi tratate cu precauție și care ar trebui să pornească de fiecare dată de la fundamentul de bază că viața este un proces continuu, însă, odată curmată, nu poate avea un efect reversibil.

BIBLIOGRAFIE

1. Crețu, V. *Drept internațional penal*, București: Societatea Tempus Română, 1996.
2. Muraru, I. *Drept constituțional și instituții politice*, București: ACTAMI, 1997.
3. Brânză, S., Ulianovschi, X., Stati, V. și alții, *Drept Penal, Partea Specială*, vol. II, Chișinău: Cartier, 2005.
4. Codul penal al Republicii Moldova, nr. 128-129/1012 din 13.09.2002, Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 72-74/195 din 14.04.2009.
5. Barbăneagră, A., Berliba, V. *Codul penal comentat și adnotat*, Chișinău: Cartier, 2005.
6. Chiriță, R. *Dreptul constituțional la viață și dreptul penal*, în *Studii Universitatis Babeș Bolyai*, nr. 2/2001.
7. Adoptat de Comitetul ONU pentru drepturile omului, 27 iulie 1982.
8. Красиков, А. Н., *Уголовно-правовая охрана прав и свобод человека в России*, Саратов: Полиграфист, 1996.

9. Pop, O. Infracțiunea de omor, Timișoara: Mirton, 2002; Уголовное право, Часть особенная: Учебник / Под редакцией д.ю.н., проф. В. Н. Кудрявцева и д.ю.н., проф. А. В. Наумова, Москва: Юрист, 1999.
10. Boroî, A. Infracțiuni contra vieții. - București: ALLBeck, 1999.
11. Загородников, Н. И., Преступления против жизни по советскому уголовному праву, Москва: Госюриздат, 1961.
12. Курс советского уголовного права, в 6-ти томах / Под ред. Пионтковского А. А., Ромашкина П. С., Кригера Г. Л., том 5, Часть особенная, Москва: Наука, 1971.
13. Ашитов, З. О. Квалификация некоторых тяжких преступлений против жизни и здоровья граждан (По Уголовному Кодексу Казахской ССР), Учебное пособие, Караганда: Карагандинская Высшая школа МВД СССР, 1978 (80).
14. Ștemberg, M., Gladun, E., Friptu, V., Corolcova, N. Obstetrică practică. - Chișinău: Reclama, 2004.
15. Акушерство: Учебник / Под редакцией Бодяжиной В. И., Жмакина К. Н., Кирющенкова А. П. Москва: Медицина, 1986.
16. Волкова, Л. С., Жизнь ребенка до рождения, Издание 2-е, дополненное и переработанное, Москва: Медицина, 1969.
17. Попов, А. Н., Преступления против жизни при смягчающих обстоятельствах, Санкт-Петербург: Юридический Центр Пресс, 2001.
18. Principii de organizare și acordare a asistenței prenatale: Ghidul Național de Perinatologie (destinat medicilor de familie, lucrătorilor medicali medii, specialiștilor din diverse domenii) / Colectiv de autori: Gladun, E., Stratulat, P., Strătilă, M. Sub red. lui Stratulat, P. Chișinău: Tipografia Centrală, 2001.
19. Акушерство: Учебник / Под редакцией Бодяжиной В. И., Жмакина К. Н., Кирющенкова А. П., Москва: Медицина, 1986.
20. Гармашева, Н. Л. Женщине о внутриутробном развитии ребенка, Издание 2-е, Москва: Медицина, 1973.
21. Поттер, Э. Патологическая анатомия живорожденных и детей раннего возраста / Перевод с английского Бычкова В. И., Москва: Медицина, 1971; Эмери А. Е., Антенатальная диагностика генетических болезней / Перевод с английского Брусиловского А. И. Москва: Медицина, 1977.
22. Сердюков, М. Г. Судебная гинекология и судебное акушерство, Издание 2-е, дополненное и переработанное, Москва: Медицина, 1964.
23. Шарапов, Р. К вопросу о начале уголовно-правовой охраны жизни человека // «Уголовное право», 1999, nr. 4.
24. Dicționar Explicativ al Limbii Române. Sub red. Seche, L., Seche M., Coteanu, I. București: Univers enciclopedic, 1996.
25. Duculescu, V. Protecția juridică a drepturilor omului - mijloc intern și internațional, București: Lumina Lex, 1998.
26. Beliș, V. Tratat de medicină legală, vol. II, București: Editura Medicală, 1995.
27. Athanasiu, A. Tratat de psihologie medicală, București: Oscar Print, 1998.
28. Бородин, С., Глушков, В. Уголовно-правовые проблемы эвтаназии // «Советская Юстиция», 1992, № 9/10.
29. Moldovan, A.T. Dreptul de a se plânge și dreptul de autonomie asupra unei persoane // «Revista de Criminologie, de Criminalistică și de Penologie», 1999, nr.2.
30. Otlowski, M., Voluntary Euthanasia and the Common Law. - Oxford: University Press, 1997.